

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра статистики

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Подгорний А. З.
“ ” 20 р.

ВИПУСКНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 6.030506 «Прикладна статистика»

за темою:

**СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З
ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ**

Виконавець
студент 4 курсу обліково-
економічного факультету
Стародубцева Т.В

/підпис/

Науковий керівник
Кандидат економічних наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Милашко О. Г.

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Одеса 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	6
1.1. Сутність та форми зовнішньоекономічної діяльності.....	6
1.2. Основні показники зовнішньої торгівлі	7
1.3 Сучасний стан відносин та значення торгівлі України з країнами ЄС	12
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТОВАРАМИ	16
2.1. Зведений зовнішньоторговельний баланс з країнами ЄС.....	16
2.2. Аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі та її динаміка.....	26
2.3. Аналіз товарної структури торгівлі України з країнами ЄС	33
РОЗДІЛ 3. ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ПОСЛУГАМИ - ОДНА З ПРОВІДНИХ ФОРМ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	37
3.1. Динаміка показників зовнішньої торгівлі послугами.....	37
3.2. Основні країни-партнери України щодо торгівлі послугами	40
3.3. Структура торгівлі послугами України з країнами ЄС	45
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Міжнародна торгівля була історично першою і до певного часу головною сферою міжнародних економічних відносин. Тільки наприкінці ХХ століття почалася впроваджуватися провідна роль в системі міжнародної економіки різноманітні форми фінансових операцій, тому значення міжнародної торгівлі надзвичайно суттєве, і полягає в тому, що підґрунтям міжнародної торгівлі є важливі чинники та доцільність міжнародного обміну товарами та послугами з іншими країнами.

Утвердження державної незалежності України започаткувало її фактичний вихід на світову арену, як суб'єкта міжнародних економічних відносин. В загальному комплексі міжнародних зв'язків України зовнішньоторговельний обмін продовжує зберігати ведучі позиції. При цьому все більш динамічна в останні два десятиріччя розширюється обмін між країнами в науково-технічній сфері, росте торгівля традиційними (транспорт, страхування, туризм тощо) та новими (збір, збереження та передача інформації, довгострокова оренда обладнання, консультаційні послуги тощо) послугами, які складають, в свою чергу, сферу „невидимої” торгівлі, що швидко розвивається.

На даному етапі розвитку економіки країн світу міжнародна торгівля послугами набуває все більшого значення.

Високі темпи розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами Європейського Союзу свідчать також про поглиблення поділу праці, спеціалізації і кооперування виробництва. подоланню негативних процесів в економіці і подальшому розвитку ринкових відносин.

Значущість міжнародної діяльності та міжнародних зв'язків з Європейським Союзом у розвитку економіки та добробуту України постійно зростає. Історичний досвід також підтверджує позитивний вплив і вигідність розширення участі держав у міжнародному поділі праці та у різноманітних формах міжнародних зв'язків.

Важливим є той факт, що співпраця України з країнами ЄС стає запорукою економічного зростання нашої економіки. Особливої актуальності це набуває за сучасних умов, коли процеси міжнародної економічної інтеграції інтенсифікуються:

зовнішньоекономічна діяльність сприяє розвитку експортного потенціалу; вирішує проблему нестачі енергоносіїв, машин, устаткування та обладнання, новітніх технологій і певних товарів народного споживання. Все це свідчить про актуальність обраної теми.

Об'єктом дипломної роботи є основні показники, які показують рівень розвитку зовнішньої торгівлі України, рівень інтегрованості та співпраці нашої країни з країнами Євросоюзу, а також зовнішня торгівля України в загальному. Предметом дипломної роботи є форми й методи дослідження зовнішньої торгівлі.

Метою даної дипломної роботи є статистичне дослідження зовнішній торгівлі України з країнами Європейського Союзу, виявлення основних країн-партнерів Євросоюзу торгівлі товарами та послугами України, а також виявлення основних тенденцій розвитку зовнішньоторговельного обороту та структури експорту та імпорту торгівлі товарами та послугами України з Європейським Союзом.

Для досягнення поставленої мети у ході роботи необхідно;

- зробити аналіз всіх показників зовнішньої торгівлі;
- проаналізувати динаміку зовнішньоторговельного обороту;
- здійснити аналіз структури експорту-імпорту в цілому, а також їх регіональну та товарну структуру;
- визначити основних країн-партнерів України в експортно-імпортних операціях.

Предметом дослідження бакалаврській роботи є зовнішня торгівля України з країнами Євросоюзу в цілому, а також окремі її складові.

Для вирішення поставлених завдань у роботі були використані наступні статистичні методи: статистичного спостереження, узагальнюючих статистичних показників, методи аналізу ряду динаміки, математичного моделювання. Також широко застосувались методи табличного та графічного представлення даних.

Інформаційною базою дослідження проведеного у бакалаврській роботі виступили нормативно-законодавчі акти України, дані офіційних статистичних збірників, наукові публікації вітчизняних і закордонних вчених, електронні ресурси офіційних сайтів Державної служби статистики та державних установ, результати

спостережень, опитувань і обстежень та інших методів збирання первинних даних про зовнішньоторговельну діяльність України.

Бакалаврська робота складається із трьох розділів, в яких послідовно аналізується поставлена проблема.

Перший розділ дослідження присвячений теоретичним основам міжнародних економічних відносин. Розглянуто сутність та форми зовнішньоекономічної діяльності, описані теоретичні та практичні аспекти зовнішньої торгівлі України, проведений теоретичний аналіз сучасного стану відносин та значення торгівлі з країнами ЄС.

У другому розділі проведено статистичний аналіз зовнішньої торгівлі України з Країнами ЄС, проведено аналіз географічної та товарної структури товарів зовнішньої торгівлі та її динаміка у 2004 – 2016 роках. Визначено основні країни-партнери України в експортно-імпортних операціях.

Третій розділ присвячено аналізу зовнішньої торгівлі України послугами, аналіз динаміки зовнішньої торгівлі та структури експорту й імпорту послуг у 2015 – 2016 роках. Визначено основні країни-партнери України в експортно-імпортних операціях. При виконанні дипломної роботи використовувались комп'ютерні програми Microsoft Word та Microsoft Excel.

ВИСНОВКИ

Зовнішньоекономічні зв'язки – це сукупність видів зовнішньоекономічної діяльності держав і суб'єктів у всіх галузях економіки, відмінною ознакою яких є переміщення між країнами продукції, послуг, ресурсів – матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних.

У дипломній роботі було проведено аналіз зовнішньоекономічної діяльності України. Для цього були розраховані показники динаміки зовнішньоторговельного обороту, експорту й імпорту товарів та послуг за період 2004-2016 рр.

Проаналізовано географічну структуру експорту та імпорту України, виявлені головні партнери країни у 2016 році. Визначено основні статті експорту та імпорту товарів та послуг.

Також було здійснено аналіз рівня довіри до України, тобто проаналізовано обсяг інвестицій наданих країнами ЄС.

Проведений аналіз дозволив нам зробити наступні висновки.

За 2016 р. експорт товарів до країн ЄС становив 13496,3 млн. дол. США і збільшився порівняно з 2015 р. на 3,7% (на 481,1 млн. дол.), імпорт – відповідно 17140,8 млн. дол. та збільшився на 11,8% (на 1810,6 млн. дол.). Негативне сальдо становило 3644,5 млн. дол. (-2315,0 млн. дол. за 2015 р.).

На формування негативного сальдо вплинули окремі товарні групи: палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (-2196,8 млн. дол.), механічні машини (-2043,4 млн. дол.), засоби наземного транспорту, крім залізничного, (-1417,6 млн. дол.).

У загальному обсязі частка країн ЄС порівняно з 2015 р. збільшилась і становила в експорті 37,1%, в імпорті – 43,7% (за 2015 р. відповідно 34,1% і 40,9%). Найбільші обсяги експорту до країн ЄС складала продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості – 30,5% від загального обсягу експорту, чорні метали – 19,9%, електричні та механічні машини – 14,7%, мінеральні продукти – 10,8%. Серед товарів АПК та харчової промисловості найбільша частка експорту припадала на зернові культури – 31,0% від загального обсягу товарів АПК (у т.ч. кукурудза – 24,8%, пшениця – 4,7%), жири та олії тваринного або рослинного

походження – 29,2% (олія соняшникова – 26,1%), насіння і плоди олійних рослин – 14,7%.

Найбільші експортні поставки здійснювались до Польщі – 16,3% від загального обсягу експорту до країн ЄС (чорні метали, електричні машини, руди, шлак і зола), Італії – 14,3% (чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження), Німеччини – 10,5% (електричні машини, одяг та додаткові речі до одягу, текстильні, механічні машини), Угорщини – 7,8% (електричні машини, палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, чорні метали), Іспанії (зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження, залишки і відходи харчової промисловості) та Нідерландів (жири та олії тваринного або рослинного походження, зернові культури, чорні метали) – по 7,4%. Проти 2015 р. обсяг експорту товарів серед найбільших країн-партнерів збільшився до Угорщини – на 15,8%, Польщі – на 11,3%, Нідерландів – на 9,9%, Німеччини – на 7,2%. Зменшився до Іспанії – на 3,7% та Італії – на 2,5%.

За підсумками 2016 р. найбільші поставки товарів до країн ЄС у відсотках до загального обсягу регіону здійснювали Закарпатська область – 92,7%, Волинська – 77,7%, Львівська – 74,6%, Рівненська – 71,5%. Найвагоміші обсяги імпорту із країн ЄС склали механічні та електричні машини – 21,1% від загального обсягу імпорту, продукція хімічної промисловості – 17,8%, мінеральні продукти – 15,2%, товари АПК та харчової промисловості – 10,0%. Серед мінеральних продуктів найбільша частка імпорту припадала на газ природний – 58,9%.

Найбільші імпортні поставки серед країн ЄС здійснювались із Німеччини – 25,2% від загального обсягу імпорту (механічні машини, палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, засоби наземного транспорту, крім залізничного), Польщі – 15,7% (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, пластмаси, полімерні матеріали, електричні машини), Франції – 8,9% (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, різноманітна хімічна продукція, засоби наземного транспорту, крім залізничного). Проти 2015 р. обсяг імпорту товарів серед найбільших країн партнерів зменшився лише з Угорщини – у 2 рази.

Найбільше товарів із країн ЄС у відсотках до загального обсягу регіону надходило до Тернопільської – 81,1%, Івано-Франківської – 74,8%, Львівської – 71,5%, Рівненської – 61,1%, Волинської області – 59,9%, Закарпатської – 59,0%, Житомирської – 58,8%, Чернівецької – 56,5%. У 2016 р. обсяги експорту послуг до країн ЄС становив 3004,9 млн. дол. США і збільшився порівняно з 2015р. на 2,6%, імпорт – відповідно 2421,6 млн. дол. та зменшився на 11,9%. Позитивне сальдо становило 583,3 млн. дол. (у 2015 р. також позитивне 177,8 млн. дол.).

На позитивне сальдо найбільше вплинули окремі види послуг: з переробки матеріальних ресурсів (позитивне сальдо 676,0 млн. дол.), транспортні (560,8 млн. дол.), у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні (384,6 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,24 (у 2015 р. – 1,06).

Питома вага експорту послуг країнам ЄС у загальному обсязі складала 30,5%, імпорту – 45,5% (у 2015 р. відповідно 30,1% та 49,8%).

Серед країн ЄС найбільші обсяги експорту послуг надавалися Німеччині – 16,3% від загального обсягу експорту послуг країнам ЄС (транспортні послуги, з переробки матеріальних ресурсів, у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні, ділові), Великій Британії – 15,4% (транспортні послуги, у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні, ділові), Кіпру – 8,0% (транспортні послуги, у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні, ділові, послуг з переробки матеріальних ресурсів). Найбільші обсяги експорту країнам ЄС припадали на транспортні послуги – 37,5% від загального обсягу експорту послуг до країн ЄС (повітряний – 34,3% від загального обсягу цих послуг, залізничний – 21,1%, морський – 17,6% та автомобільний – 16,2%), з переробки матеріальних ресурсів – 22,6% (для переробки товарів з метою реалізації за кордоном – 99,1%), у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні – 20,5% (комп'ютерні – 69,1%, телекомунікаційні – 16,1%) та ділові – 12,0% (професійні та консалтингові – 54,0%).

За результатами 2016 р. країнам ЄС найактивніше надавали послуги підприємства м.Києва – 39,1% від загального обсягу експорту послуг країнам ЄС, Львівської області – 10,4%, Одеської – 9,2%, Закарпатської – 5,8%.

Серед країн ЄС найбільші обсяги імпорту послуг були отримані від Великої Британії – 23,3% від загального обсягу імпорту послуг країн ЄС (послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, ділові, транспортні, роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні), Німеччини – 15,0% (транспортні послуги, державні та урядові, у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні, ділові), Кіпру – 10,3% (послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, послуги, пов'язані з подорожами, ділові). Найбільшу частку в загальному обсязі імпорту послуг від країн ЄС склали транспортні послуги – 23,4% від загального обсягу імпорту послуг країн ЄС (повітряний – 44,6% від загального обсягу цих послуг), ділові – 16,6% (професійні та консалтингові – 54,2%), послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, – 16,6% та послуги, пов'язані з подорожами, – 10,5%.

Найбільше одержували послуги від країн ЄС підприємства м. Києва – 44,5% від загального обсягу імпорту послуг від країн ЄС, Дніпропетровської області – 9,5%, Київської – 6,3% та Полтавської – 4,8%.

Обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України з країн ЄС на 31.12.2016 становив 26,1 млрд. дол. США, що складає 69,3% загального обсягу інвестицій в Україну (на 01.01.2016 – 26,4 млрд. дол., 73,0%).

Головними країнами-інвесторами, на які припадає 83,0% загального обсягу інвестицій з ЄС, є Кіпр – 9,7 млрд. дол. (37,1% загального обсягу інвестицій з країн ЄС), Нідерланди – 5,8 млрд. дол. (22,0%), Велика Британія – 2,0 млрд. дол. (7,8%), Німеччина – 1,6 млрд. дол. (6,2%) та Франція – 1,3 млрд. дол. (5,0%).

Значні обсяги прямих інвестицій із країн ЄС зосереджено на підприємствах промисловості (28,0%). В установах фінансової та страхової діяльності акумульовано 22,6% прямих інвестицій, у підприємствах оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів – 12,3%, в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, – 11,0%.

Обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіці країн ЄС на

31.12.2016 склав 6,1 млрд. дол., або 96,4% загального обсягу інвестицій з України (на 01.01.2016 – 6,1 млрд. дол., 96,8%). Найбільші обсяги інвестицій на 31.12.2016 спрямовано до Кіпру – 5,9 млрд. дол. США (97,1% загального обсягу інвестицій в країни ЄС).

У роботі дані рекомендації по подальшому розвитку співпраці, підвищення ефективності співпраці в різних областях економіки, визначені першочергові цілі на шляху інтеграції України в ЄС.

Формування зовнішньоекономічних зв'язків і інтеграційних процесів потягло за собою виникнення, пов'язаних з цим процесом, багаточисельних проблем, подолання яких потрібно для подальшого успішного функціонування зв'язків Україна – ЄС і конструктивному діалогу між ними.

В даному розрізі можна виділити наступні ключеві проблеми розвитку зв'язків України з країнами ЄС, які потребують першочергового рішення:

У роботі дані рекомендації на основі проблем розвитку зв'язків України з країнами ЄС, які потребують першочергового рішення:

- Розвиток власних галузей, що мають конкурентні переваги у світовій економіці.
- Створення могутнього внутрішнього ринку — основи для завоювання міжнародних ринків і закріплення на них.
- Забезпечення фінансової стабільності, розвитку підприємництва та сприятливого інвестиційного клімату.
- Зниження рівня інфляції в українській економіці.
- Зміна структури експортної продукції, скорочення частки сировинних товарів на користь високотехнологічних.
- Підвищення якості продукції та надання товарного виду.

Зробивши певний аналіз зовнішньої торгівлі України з ЄС можна стверджувати що, зміна структури експортної продукції, а саме скорочення частки сировинних товарів на користь високотехнологічних призведе до підвищення якості продукції та надання товарного виду української продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Закон України «Про митну справу в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
3. Закон України «Про єдиний митний тариф» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
4. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
5. Закон України «Про операції з давальницькою сировиною» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
6. Закон України «Про режим іноземного інвестування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
7. Зверяков М. І. Банківський капітал: вимоги Базеля III / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2011. – № 6. – С. 13-23.
8. Зверяков М. І. Формування системи індикаторів фінансової стійкості банківської системи [Текст] / М. І. Зверякова, В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2012. - № 4. – С. 3 – 12.
9. Зверяков М. І. Національна економічна система: проблеми теорії / М. І. Зверяков. – Одеса: Астропринт, 2012. – 320 с.
10. Буглай В.Б., Ливенцев Н.Н. Международные экономические отношения. Учеб. пособие – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 159 с.
11. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі. - К.: Основи, 2000. - 241 с.
12. Гальчинський, А.С. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць. – К.: ЮЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
13. Герчикова Н.Н. Международные экономические организации. Регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности: Учеб. пособие – М.: Изд-во АО «Консалтбанкир», 2001. – 622 с.
14. Елисеева И.И., Юзбашев М.М. Общая теория статистики: Учебник / Под ред. чл.-корр. РАН И.И. Елисеевой. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 368 с.

15. Ефимова М.Р., Петрова Е.В., Румянцев В.Н. Общая теория статистики: Учебник. – 2–е изд., испр. и доп. – М.: ИНФРА–М, 2005. – 416 с.
16. Зовнішня і міжнародна торгівля: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/25034/>
17. Милашко О. Г. Міжнародна статистика : навчальний посібник / О. Г. Милашко, А. З. Підгорний, О. П. Русєва. – Одеса : ОНЕУ, 2012. – 162 с.
18. Мировая экономика: Учебник / Под ред. проф. А.С. Булатова – М.: Юрист, 2002. – 734 с.
19. Мировая экономика. Экономика зарубежных стран: Учебник / Под ред. д-ра экон. наук, проф. В.П. Колесова и д-ра экон. наук, проф. М.Н. Осьмовой – 3-е изд. – М.: Флинта: Московський психолого-соціальний інститут, 2001 – 480 с.
20. Рилач, Н. М. Зовнішня торгівля України: сценарії інтеграції [Текст] / Н. М. Рилач // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 103, ч. 2. – с. 80.
21. Самотоєнкова О. В. Економічна статистика : навчальний посібник / О. В. Самотоєнкова, Ю. О. Ольвінська. – Одеса : ОДЕУ, 2010. – 182 с.
22. Статистичний щорічник України за 2005 рік. –К.: Консультант, 2009. - 480с.
23. Статистичний щорічник України за 2012 рік. –К.: Консультант, 2013. - 480с.
24. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України з Європейським Союзом у 2016 році», Київ, 2006.– 245с.
25. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України з ЄС у 2016 році», Київ, 2017. – 245 с.
26. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2016 році», 1 том Київ, 2017. – 139 с.
27. Статистика: Учеб. пособие / Харченко Л.П., Ионин В.Г., Глинский В.В. и др.; Под ред. канд. экон. наук, проф. В.Г. Ионина. – 3–е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА–М, 2008. – 445 с.
28. Статистика: Учебник / под ред. Елисейевой И.И. – М.: Высшее образование, 2007. – 566 с.
29. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі товарами і послугами в другій половині ХХ століття: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud.com.ua/24961/ekonomika/tendentsiyi_rozvitku_mizhnarodnoyi_torgi_vli_tovarami_poslugami_drugiy_polovini_stolittya

30. Теория статистики: Учебник / Под ред. Громько Г.Л. М.: ИНФРА, 2010. – 414 с.
31. Світова економіка. Підручник / А.С. Філіпенко, О.І. Рогач, О.І. Шнирков та ін. – К.: Либідь, 2000. – 582 с.
32. Сіваченко І.Ю., Кухарська Н.О., Левицький М.А. Вільні економічні зони: Навчальний посібник – К.: Дакор; Алерта, 2001 – 480 с.
33. Экономическая статистика: Учебник / Под ред. Иванова Ю.Н. М.: ИНФРА, 2010. – 480 с.
34. Основні напрямки і показники розвитку зовнішньо-економічної діяльності в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekursova.in.ua/1r/in-04489.html>
35. Офіційний сайт Державної служби статистики України.- Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>